

Mr. sc. Omer ZULIĆ
JU Arhiv Tuzlanskog kantona
omer.arhiv@gmail.com

1.04 *Stručni rad/Professional article**
UDK/UDC: 94:929Džindo(497.6 Tuzla)"1885/1897" (093)

DOPRINOS GRADONAČELNIKA IBRAHIM-BEG DŽINDE RAZVOJU TUZLE

Apstrakt: *Istraživanje historijskih procesa i ličnosti iz lokalne historije Tuzle i njene okoline u austrougarskom periodu, nije provedeno sistemski, kojim bi se sveobuhvatno istražila određena bitna historijska pitanja, procesi i značajne ličnosti. U periodu austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, kao i u Tuzli, na njenom čelu su se nalazili mnogi ugledni gradonačelnici, o kojima historijska nauka nije izvršila temeljita istraživanja, te samim time nije ni predočena njihova zasluga i značaj na planu razvoja i unapređenja grada Tuzle. Svakako da je razvoj grada Tuzle bio usko vezan za sposobnost i kompetencije prvog čovjeka, odnosno gradonačelnika. Takav je slučaj i sa Ibrahim-beg Džindom, koji je na položaju gradonačelnika Tuzle bio u dva mandata i to od 1885. do 1889. i od 1893. do 1897. godine. Stoga ovaj rad ima za cilj dati doprinos istraživanju i upoznavanju lika i djela ovog istaknutog gradonačelnika, te na taj način otrgnuti od zaborava, njegov doprinos razvoju Tuzle u navedenom periodu.*

Ključne riječi: *Tuzla, gradonačelnik, Ibrahim-beg Džindo, historijski izvori, Sarajevski list.*

CONTRIBUTION OF THE MAYOR IBRAHIM-BEY DŽINDO TO THE DEVELOPMENT OF TUZLA

Abstract: *The research of historical processes and personalities from the local history of Tuzla and its surroundings in the Austro-Hungarian period was not carried out systematically, which would comprehensively investigate*

---

* Rad je izlagan na okruglom stolu pod nazivom: *Znamenite ličnosti Tuzle: Ibrahim-beg Džindo gradonačelnik Tuzle – 135 godišnjica imenovanja*. Okrugli sto je održan 23.12.2020. godine u Omladinskom centru Tušanj – Slatina. Partneri projekta: Grad Tuzla i Centar za informatička, prirodna i društvena istraživanja Tuzla. Prijatelji projekta: Medžlis islamske zajednice Tuzla, JU Arhiv Tuzlanskog kantona, JU Centar za kulturu Tuzla, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno historijskog i prirodnog naslijeđa, te Radio televizija Slon. Vidi više: <https://medzlistuzla.ba/odrzan-okrugli-sto-ibrahim-beg-dzindo-gradonacelnik-tuzle/>.

certain important historical questions, processes and significant personalities. During the period of the Austro-Hungarian administration in Bosnia and Herzegovina, as well as in Tuzla, it was headed by many distinguished mayors, about whom historical science did not carry out thorough research, and therefore their merit and importance in terms of the development and improvement of the city of Tuzla was not presented. Certainly, the development of the city of Tuzla was closely related to the ability and competence of the first man, that is, the mayor. Such is the case with Ibrahim-beg Džindo, who was the mayor of Tuzla for two terms, from 1885 to 1889 and from 1893 to 1897. Therefore, this paper aims to contribute to the research and familiarization of the character and works of this prominent mayor, and in this way to tear from oblivion his contribution to the development of Tuzla in the mentioned period.

Key words: *Tuzla, mayor, Ibrahim-bey Džindo, historical sources, "Sarajevski list".*

Uvodne napomene

Viševjekovnu historiju Tuzle, obilježile su mnogobrojne istaknute ličnosti u političkom, kulturnom, privrednom, vjerskom, sportskom i svakom drugom polju djelovanja. Na taj način su isti ostavili pečat i trag u sveukupnom razvoju grada. Grad Tuzla je u svom viševjekovnom bivstvovanju živio i nadživio mnoge zaslužne i istaknute ličnosti njegove bogate historije, te su mnogi od njih vremenom pali u zaborav. Jedan od njih je i Ibrahim-beg Džindo, dugogodišnji gradonačelnik Tuzle, koji je tu dužnost obnašao u dva mandata. Sama činjenica da je dužnost gradonačelnika obnašao u dva mandata dokazuje da se radi o sposobnom i kompetentnom gradonačelniku, koji je ovaj grad vodio krajem burnog 19. stoljeća. Tome treba dodati i činjenicu da je bio gradonačelnik u periodu austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini. Naime, austrougarska uprava je prilikom imenovanja na važne funkcije iznad svega vrednovala i cijenila sposobnost i znanje ljudi koje je imenovala na značajne dužnosti i funkcije.

Međutim, istraživanjem rada, djelovanja i doprinosa gradonačelnika Ibrahim-beg Džinde, sveukupnom razvoju Tuzle, nije nikada sistemski izvršen.¹ Jedan od razloga svakako jeste nedostatak historijskih izvora iz perioda njegovog

---

¹ Skromne podatke o Ibrahim beg Džindi dao je Dragiša Trifković u publikaciji *Tuzlanski vremeplov IV*, Tuzla 1990, 37. Kratko ga spominje i Živko Crnogorčević. Vidjeti u: *Memoari Živka Crnogorčevića*, priredio za štampu Milenko S. Filipović, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Građa, knjiga XIV, odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knjiga X, Sarajevo 1966. (dalje: Ž. Crnogorčević, *Memoari*). Određene podatke o radu gradonačelnika Džinde iz početne godine njegovog drugog mandata, crpimo iz zapisnika sjednice gradskog vijeća Donja Tuzla iz 1893. godine. Vidi više: Mina Kujović, Zapisnik sjednice gradskog vijeća Donja Tuzla iz 1893. godine, *Arhivska praksa*, br. 12, Tuzla 2009, 464-467. (dalje: M. Kujović, *Zapisnik*).

mandata, odnosno života, koji bi kao historijski izvori prvog reda najbolje oslikali i približili period njegovog života i rada u Tuzli. Međutim, i u drugim, sekundarnim izvorima, sačuvanost podataka, informacija i dokumenata je sasvim mala. Tek po neki sačuvani dokument iz arhivskog fonda Zajedničkog ministarstva finansija, iz austrougarskog perioda, nam daje neke osnovne informacije o ovom istaknutom gradonačelniku. U tom smislu, za istraživanje i pripremu ovog rada u najvećoj mjeri je korišten dnevni list zvanične austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini, pod nazivom, *Sarajevski list*². Naime, informacije koje je *Sarajevski list* prenosio³, o bitnim dešavanjima u Tuzli, pa samim time i u vezi gradonačelnika Ibrahim-beg Džinde, predstavlja značajan izvor u istraživanju ovog pitanja. Tim više, jer ostali historijski izvori nisu sačuvani, ili su u vrijeme istraživanja i pisanja rada bili nepoznati i nedostupni autoru. Budući da je većina informacija koje su štampane u navedenom listu, dostavljena od strane zvanične kotarske ili gradske uprave, iste možemo smatrati validnim i objektivnim izvorima.

Ovim prilogom ne želimo i ne možemo staviti tačku na istraživanje ovog pitanja, već na taj način animirati i druge istraživače na dodatna istraživanja, kako bi eventualno došli do još nekog, dodatnog, značajnog historijskog izvora, koji osvjetljava doprinos gradonačelnika Džinde sveukupnom razvoju i napretku grada Tuzla.

Imenovanje Ibrahim-beg Džinde za gradonačelnika Tuzle

Prvog gradonačelnika Tuzle, poslije okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine, Mehagu Imširagića⁴ naslijedio je Ibrahim-beg Džindo, koji je tu dužnost obavljao u dva mandata (1885-1889. i 1893-1897. godine). Iako je malo podataka poznato o njegovom životu, zna se da je pripadao uglednoj tuzlanskoj, trgovačkoj porodici koju historičar Husnija Kamberović ubraja među 55 najvećih

² Radi se o zvaničnom listu Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu. List je pokrenut 1878. godine, pod nazivom *Bosanskohercegovačke novine*, da bi 1881. godine promijenio naziv u *Sarajevski list*. List je donosio zvanične vijesti, koje su se odnosile na političke, kulturne, ekonomske, prosvjetne i druge bitne segmente bosanskohercegovačkog društva. Donosio je i druge značajne zapise o zbivanjima u Bosni i Hercegovini, kao i vijesti iz drugih dijelova Monarhije, a koja su se odnosila na značajne procese, dešavanja, događaje i ljude.

³ Isti je u početku služio za približavanje okupacione uprave zemaljskim pripadnicima, te objavljivanju naredbi i drugih zvaničnih informacija domaćem stanovništvu. Po zvaničnoj namjeni, list je u početku služio "da občinstvo iz njih redovito saznaje sve naredbe i zapovjesti vlastitih i raznih poglavarstvih". Vidjeti više u: Todor Kruševac, *Bosanskohercegovački listovi u XIX veku*, Sarajevo 1978, 77.

⁴ Mehaga Imširagić je prvi gradonačelnik Tuzle, koji je dužnost obnašao od 1878-1885. godine. https://hr.wikipedia.org/wiki/Dodatak:Popis_tuzlanskih_gradona%C4%8Delnika. O imenovanju Mehage Imširagića za gradonačelnika, podatke daje Živko Crnogorčević. Vidjeti više: Ž. Crnogorčević, *Memoari*, 55.

i najuglednijih bošnjačkih porodica u sjeveroistočnoj Bosni.⁵ Izet Šabotić, navodi da je Ibrahim-beg Džindo u selu Uloviću, kotar Brčko, posjedovao 40 čifčija i begluk od 400-500 jutara.⁶

Za analizu lika i djela gradonačelnika Ibrahim beg Džinde, bitno je istaći dvije činjenice. Jedna je da je on bio drugi gradonačelnik Tuzle, u periodu austrougarske uprave, a druga da je bio u dva mandata gradonačelnik. Zašto je to bitno?

Prilog 1. *Gradonačelnik Ibrahim-beg Džindo.*⁷

Prvi mandat je bio od 1885-1889. godine, nakon mandata Mehage Imširagića. Bitno je naglasiti da je austrougarska vlast kao uređena država, raspolagala svim neophodnim informacijama bitnim za upravljanje Bosnom i Hercegovinom, a naročito je vodila računa o ljudima i njihovom odnosu prema novoj državi. Dakle, u tom smislu su na istaknute položaje birali ljude od povjerenja, te ljude istaknutih sposobnosti i kompetencija, po kom osnovu je izabran Ibrahim-beg Džindo, prvi put. Kako je bez sumnje nakon prvog mandata dokazao svoju sposobnost, opredjeljenje, ali i odgovornost u vođenju povjerene mu

dužnosti, to je izabran i drugi put za gradonačelnika Tuzle.

S druge strane, izbor Ibrahim-beg Džinde za gradonačelnika govori nam posredno da se radi o sposobnom, racionalnom i mudrom Bošnjaku, koji je imao široke svjetonazore i poglede na život, društvo, Bosnu i Hercegovinu, Tuzlu. Radi se o čovjeku koji nije rado prihvatio okupaciju. O tome svjedoči Živko Crnogorčević, koji navodi da je Džindo bio jedan od onih koji su, poslije odluka Berlinskog kongresa, prikupljali novac za organizaciju otpora, protiv Austrougarske monarhije.⁸

⁵ Husnija Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878-1918. godine*, Sarajevo 2003, 187-194. (dalje: H. Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi*). Kamberović ističe da „na teritoriju sedam kotara sjeveroistočne Bosne beglučki kompleksi su se nalazili u rukama krupnih bošnjačkih zemljoposjedničkih porodica, a obuhvatali su krajem Prvog svjetskog rata ukupnu površinu od 187.168.234 dunuma. Među njima navodi i porodicu Džindo.

⁶ Izet Šabotić, *Čifčijski odnosi i promjena vlasništva nad zemljom u Bosni i Hercegovini, (1878-1918)*, Tuzla 2019, 148 (dalje: I. Šabotić, *Čifčijski odnosi*).

⁷https://hr.wikipedia.org/wiki/Dodatak:Popis_tuzlanskih_gradona%C4%8Delnika#/media/Datote_ka:Ibrahim-beg_D%C5%BEindo.jpg Pristup: 6.12.2023. godine.

⁸ Svjedočenje Živka Crnogorčevića nam omogućava objektivno sagledavanje situacije u Tuzli i Bosni i Hercegovini, te ulogu Ibrahim-beg Džinde. Naime, kako nam prenosi Živko Crnogorčević, poslije Berlinskog kongresa organizovano je prikupljanje novca „da se diže asker đe god koji imade“, te sastanci za organizaciju otpora. U tom smislu, Crnogorčević spominje i Ibrahim-beg Džindu, kao jednog od učesnika sastanka. Vidjeti više: Živko Crnogorčević, *Memoari*, 94, 95, 96.

Međutim, kako je Ibrahim-beg Džindo, kao mudar i pragmatičan Bošnjak pravovremeno spoznao realnost okupacije Bosne i Hercegovine⁹, te neminovnost iste, to se mudro i iskustveno uklopio u novi poredak i novi sistem, kako bi za svoj grad, svoje građane izdejtvoovao bolji život. Dakle, nije bio od onih ljudi koji su neprihvatajući okupaciju okretao leđa svom narodu, svojoj zemlji, gradu, te se iseljavao i slično. Gradonačelnik Džindo je racionalno i mudro postupio, te prihvatajući funkciju gradonačelnika, borio se na najbolji mogući način za dobrobit, napredak i bolji život građana u Tuzli i Bosni i Hercegovini, u okvirima Austrougarske monarhije.

Naime, veliki broj bošnjačkog stanovništva, ali i prvaka, je radio upravo suprotno: odbijao da prihvati okupaciju, kao i sve novine koje je sa sobom donosila nova država, od političkog uređenja, društvenih odnosa, kulturnih novina, novih pristupa segmentu obrazovanja, privrednog razvoja. Krajnji ishod takvog neprihvatanja okupacije doveo je do iseljavanja bošnjačkog stanovništva iz Bosne i Hercegovine, što je bilo najgora moguća opcija. Sama ta činjenica dosta govori o Ibrahim-beg Džindi. Pitanje je u kolikoj mjeri je tada bio shvaćen od strane svojih savremenika, ali sa današnjeg aspekta možemo konstatovati da je postupio vrlo racionalno i mudro.

Prihvatanje nove države, njenog ustrojstva i svih drugih osobnosti koje je sa sobom donijela Austrougarska monarhija, ispoljavalo se kroz otvorenu i nedvosmisleni podršku Austrougarskoj monarhiji, kako od strane predstavnika vlasti na svim nivoima, u školama, zavodima, tako i od strane građana. Ta podrška se morala otvoreno manifestovati i od strane prvog čovjeka Tuzle, odnosno gradonačelnika. Tako već u prvoj godini mandata na osnovu historijskih izvora pratimo manifestacije veličanja monarhije, carskih i drugih velikodostojnika. O tome govore i inicijative i organizovanje raznih svečanosti u čast određenih carskih velikodostojnika. Tako npr. Gradsko poglavarstvo u Tuzli je dostavilo informaciju, koju je prenio *Sarajevski list*, pod nazivom „unapregjenje“, a koja govori o slijedećem: *Ušljed Previšnjeg naimenovanja našeg obljubljenog mutesarifa g. vit. Vukovića¹⁰ savjetnikom namjesništva u Dalmaciji, vlada u našem gradu velika radost. Cjelokupno gradsko vijeće s našim gradonačelnikom na čelu, ostale općine i korporacije kao i činovništvo i*

⁹ U postojećoj političkoj situaciji, nakon Berlinskog konresa, a zbog sve veće bojazni od stalnih agitacija i pretenzija Srbije na Bosnu i Hercegovinu, u Tuzli se povela akcija za prikupljanje potpisa za priključenje Austro-Ugarskoj Monarhiji, kao civiliziranoj evropskoj zemlji. Pored muftije, akciju za sakupljanje potpisa u Tuzli za podnošenje predstavke vodili su „ispred muslimana Šemsibeg Tuzlić, Ibrahim-beg Džindo, hadži Mehmed Tefvik ef. Azabagić, kadija Mehaga Imširović i Mehaga Bešlagić (Bešlaga)“. Vidjeti više u: Esad Sarajlić, Gračanlija, Ibrahim ef. Muftić – tuzlanski muftija od 1876-1878. godine, *Gračanički glasnik, časopis za kulturnu historiju*, godina XII, broj 25, Gračanica 2008, 53. (dalje: E. Sarajlić, *Ibrahim ef. Muftić*). Narodu se govorilo da ne može ostati Turska (Osmansko carstvo, op.a.) pa da se traži velesila koja će moći narod braniti i red uvesti u Bosni. Vidi više: Borba protiv okupacije, *Novi Behar*, 1.7.1927, na: <http://www.idoconline.info/article/723618> Pristup: 6.12.2023. godine.

¹⁰ Johan von Vuković bio je drugi po redu predstojnik Okružne oblasti Donja Tuzla, poslije von Berksa, koji je bio prvi.

časništvo podnijeli su poglavaru našeg sandžaka prekjučer, jučer i danas najtoplije čestitke. Gradonačelnik Ibrahim beg Džindo izrazio je u svojoj čestitci radost, diku i ponos ovdašnjeg stanovništva za taj Previšnji čin i toplim riječima blagodario našem mutesarifu što i pored tako odličnog zvanja njegovog u monarhiji ipak svoje talente i vrline i nadalje u korist ovdašnjeg naroda žrtvuje. Ovdašnje gragjanstvo kao i činovništvo spremalo je tom prilikom g. Vukoviću ovacije bakljadom i banketom, no usljed uzrične želje njegove, moralo je to izostati.¹¹

Ibrahim-beg Džindo je kao gradonačelnik Tuzle, a u skladu sa tadašnjom praksom veličanja lika i djela carskih i kraljevih velikodostojnika, pripremio i proslavu 40. godišnjice vladanja Franje Josipa I. Shodno tome, gradonačelnik Džindo je održao govor u Gradskom vijeću, te je između ostalog predložio da se tim povodom učini i kakvo dobro djelo. Stoga, u nastavku rada prenosimo u cjelosti navedenu inicijativu, gradonačelnika Džinde.

U sjednici našeg gradskog vijeća, držanoj 20. novembra o. g. (1888. op.a) gradonačelnik g. Ibrahim beg Džindo u prisustvu cjelokupnog vijeća i našeg kotarskog predstojnika vladinog tajnika Doboševića, kao vladinog povjerenika, stavio je sljedeći prijedlog: „Slavno vijeće! Dana 2. decembra o. g. navršuje se 40 godina, od kad Njegovo car. i kralj. Apost. Veličanstvo, naš premilostivi vladar i gospodar Car i kralj Franjo Josip I. caruje, te pošto se svi narodi u Njegovoj silnoj carevini puni radosti i oduševljenja spremaju da taj, u povjesnici preslavne monarhije Habsburške veoma znameniti dan dostojno proslave, u čemu i narod naše otadžbine, koja po njezinoj prevelikoj sreći sačinjava sad jedan dio te silne carevine, nije za rečenim narodima zaostao, već se on svugdje za proslavu tog njemu premilog dana najradosnije sprema, — pa s toga pozivam slavno vijeće da stvori zaključak, da se taj, za našu domovinu najznačajniji dan i u našem gradu proslavi dostojnim načinom, kako bi se u tom tako radosnom povodu i opet žarka ljubav i nepokolebiva lojalnost i odanost ovdašnjeg stanovništva prema našem uzvišenom vladaru dokazala. Ja sam tog mišljenja, da bi se taj dan najcjelishodnije time proslavio, kad bi se za vječitu uspomenu istog od strane ove opštine kakvo dobrotvorno djelo učinilo,... Pošto je taj predlog gradsko vijeće u cjelosti burnim oduševljenjem prihvatilo i odobrilo to je u potpunom smislu istog zaključak stvoren — te se usljed toga zaključka danas zorom sirotinja u dvoru beledije počela sakupljati iz sviju trinaest džemata naše kasabe i džemat po džemat sa njezinim muktarima i međžlisima na čelu rasporegijvati, kojoj naš gradonačelnik u prisustvu našeg kotarskog predstojnika, cjelokupnog gradskog vijeća i mnogobrojnog gragjanstva reče: „Čuj narode! Danas je punili četrdeset godina, od kad naš najmilostiviji Car caruje. U Njegovo carsko zdravlje dijeliće vam se danas od opštine sadaka; molite se Bogu uvijek za Njegovo zdravlje, jer od ovoga nama ništa drugog skupocjenijeg nema, bilo bogatu bilo fukari. Uskliknite sa mnom

¹¹ *Sarajevski list*, Unapregjenje, 2.12.1888. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1032692> Pristup: 6.11.2020. godine.

svesrdno: „Živio naš dobri Car Franjo Josip I.“ Gromoviti „živio“ zaori se iz hiljadu grla te su se po često čule riječi: Bog ga poživio, Bog dao i stotinitu carevao! nakon čega je gradonačelnik svojeručno 520 forinti, prisutnoj fukari: staru i mladu, zdravu i sakatu podijelio, koja je, opredjeljeni joj dio uzimajući, Cara blagosiljala.¹²

Doprinos gradonačelnika Džinde prosvjećivanju stanovništva

Ibrahim-beg Džindo značajnu pažnju je poklanjao i obrazovanju i školovanju djece, vjerujući da je isto ključ uspjeha i napretka, kako individualnog, tako i kolektivnog. To nam najbolje potvrđuje njegova inicijativa u gradskom vijeću, na sjednici, održanoj u decembru 1888. godine, da se iz Budžeta grada Tuzla odvoje sredstva za nekoliko stipendija, koje će se svake godine davati određenom broju učenika. Između ostalog, gradonačelnik Džindo je predložio slijedeće: ...*da se ustanove tri vječite Stipendije, kojima će se uvijek tri pitomca iz D. Tuzle i to: na gimnaziji, preparandiji i dječaćkom odgojilištu u Sarajevu od ove opštine izdržavati, u ime čega će se svake godine u proračun ukupno svota od 730 forinti uvršćivati.*¹³

Gradsko vijeće je prijedlog gradonačelnika Džinde jednoglasno podržalo, te na taj način iskazalo odlučnost na putu prosvjećivanja stanovništva. Ovdje je prije svega bitno istaći svijest o potrebi podrške i podsticaja prosvjećivanju stanovništva, odnosno ulaganju u obrazovanje. Stoga je takav prijedlog gradonačelnika Džinde za svaku pohvalu. Ukoliko se pak u drugom kontekstu razmatra visina sredstava od 730 forinti, može se konstatovati da su to za tadašnje vrijeme bila pozamašna sredstva. Naime, poređenja radi, godišnja plata vjeroučitelja u školi je iznosila 800 forinti¹⁴, na osnovu čega možemo utvrditi da je tada inicirana visina stipendija od 730 forinti za svaku pohvalu. Osim toga, suma u konačnici i nije toliko bitna, koliko je bitna namjera, a to je pomoć i podrška đacima za učenje i školovanje.

Nažalost, nedostatak historijskih izvora ne dozvoljava nam da pratimo dalje aktivnosti na realizaciji stipendija, te da li su iste realizirane svih narednih godina.

¹² *Sarajevski list*, Previšnji jubilej u D. Tuzli, 14.12.1888. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1033954> Pristup: 6.11.2020. godine.

¹³ *Sarajevski list*, Previšnji jubilej u D. Tuzli, 14.12.1888. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1033954> Pristup: 6.11.2020. godine.

¹⁴ „Na I. opštoj osnovnoj muškoj školi u Sarajevu, treba da se 1. septembra o. g., popuni mjesto rimo-katoličkog vjeroučitelja kojem će još spadati u dužnost, da predaje vjeronauku i na učiteljskom zavodu i opštoj djevojačkoj školi. S ovijem mjestom skopčana je godišnja plata 800 (osam stotina) forinata, a za nastavu u vjeri na učiteljskom zavodu još 200 (dvije stotine) forinata doplatka.“ Vidjeti više: *Sarajevski list*, autor: Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Raspis stečaja, 22.7.1888. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1025487> Pristup: 6.11.2020. godine.

Privredni razvoj Tuzle u vrijeme gradonačelnika Džinde

Istraživanje i pisanje o gradonačelniku Ibrahim-beg Džindi treba razumijevati i analizirati zajedno sa njenim prevashodno industrijskim razvojem, odnosno sveukupnim privrednim rastom i unapređenjem. Za vrijeme dva mandata Ibrahim-beg Džinde, Tuzla izrasta od tradicionalnog u savremeni europski grad, sa izgradnjom značajnih industrijskih kapaciteta, vjerskih i drugih značajnih objekata, organizovanjem i kulturnim uzdizanjem stanovništva.

Tuzla, odnosno Donja Tuzla, dolaskom Austrougarske monarhije pokreće intenzivnu industrijsku proizvodnju. Značaj Tuzle i njen razvoj, još ranije je primijetio i Pavle Rovinski¹⁵, koji ističe prirodna bogatstva kojima obiluje Tuzla i konstatuje slijedeće: “bez sumnje, Donja Tuzla će u bliskoj budućnosti razviti i fabričnu industriju, u čemu će joj pomoći njena blizina prema civilizovanoj Evropi i ujedno s tim, još više će ojačati njena trgovina”. On za stanovnike Donje Tuzle navodi da “poseduju posebnu živahnost i poslovnost u celom ovom kraju i više nego bilo gde, ovde odiše duh slobode i težnja za obrazovanjem”. Znakovito je kako Rovinski prepoznaje privredne kapacitete Tuzle, te joj predviđa značajan industrijski rast. Također, zanimljiva je njegova analiza stanovnika Tuzle, o kojima govori u kontekstu težnje za obrazovanjem.

Dolaskom austrougarske uprave Donja Tuzla se postepeno mijenjala od tradicionalnog agrarno-zanatlijsko-trgovačkog, u industrijski grad, a kasnije i kulturni centar, sa svim etničkim, vjerskim, socijalnim, kulturnim i civilizacijskim posebnostima. To je vrijeme borbe tradicionalizma i modernizma, koja je prisutna u svim segmentima društva. Donja Tuzla postaje prostor miješanja naroda i kultura, ljudi različitog obrazovnog, stručnog i političkog profila.

Za Tuzlu su od posebne važnosti bili propisi od značaja za nesmetan trgovinski promet, te eksploataciju ruda i proizvodnja soli. Među najvažnijim privrednim aktivnostima i rezultatima su: izgradnja Solane u Simin Hanu (započeta 1884. godine, a u probnu proizvodnju puštena 1885), zatim otvaranje Rudnika uglja i Ciglane u Kreki 1885. godine, izgradnja pruge Dobojski – Simin Han (puštena u saobraćaj 1886. godine), itd. *Sarajevski list* prenosi i značajnu informaciju Okružnog kao trgovačkog suda u Donjoj Tuzli, da je u registar za inokosne firme upisana: „Prva bosanska fabrika špirita i rafinerija, Alojs Granang, D. Tuzla“.¹⁶

U kolikoj mjeri su Donja Tuzla, Lukavac, te Simin Han bili bitni za industrijski razvoj najbolje potvrđuje činjenica po kojoj Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, donosi Naredbu o administrativnom odvajanju Grada

¹⁵ Pavle Rovinski, *Zapažanja za vreme putovanja po Bosni 1879. godine*, Časopis ministarstva narodne prosvete, mart 1880, peta decenija, deo CCVIII, Štamparija V. S. Balaševa, Sankt Peterburg 1880. (dalje: P. Rovinski, *Zapažanja*).

¹⁶ *Sarajevski list*, Okružni sud D. Tuzla, 3.2.1888. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1021787> Pristup: 6.11.2020. godine.

Donja Tuzla i industrijskih mjesta Lukavac i Simin Han, od kotara Donja Tuzla, pod nazivom Gradski i industrijski kotar Donja Tuzla, od 1. marta 1897. godine.¹⁷

Živopisan tekst o preobražaju grada Tuzle, izgradnji industrijskih objekata, fabrika, vodovoda itd, daje nam *Sarajevski list*, u kojem se navodi slijedeće: D. Tuzla, 18. jula. Gradnje. *Novi industrijalni zavodi*, „Čudo divno!“ *doviknuće zaista svatko, koji bude sadanji izgled našega grada sravnio sa onim od prije okupacije odnosno od prije režima Njegove Preuzv. g. ministra pl. Kallay-a. Od tvrdog materijala gragjene kuće mogle bi se u to doba, tako redi, na prstima brojati, dočim sada velika množina ovakovih ukusnih, javnih i privatnih zgrada naš grad ukrasuje, koje su u tečaju posljedne i ove godine gragjene a i sada se još na više strana veličanstvene zgrade dižu a to su: hapsana okružnog suda, četiri činovničke kuće, jedna velika i jedna srednja gostiona i više privatnih velikih i srednjih kuća. Hvala velikom dobrotvoru našega grada mudrom ministru Kallay-u, koji je uz ostale, do sada nam učinjene ogromne blagodjeti, početkom ove godine i taj nam veliki dobročin učinio da je nove zgrade za deset godina od kudnjeg poreza oslobodio, što je veoma naše gragjane na gradnje pobudilo... Osim postojećih erarnih, industrijalnih zavoda, ugljenog majdana, solare, cigljane itd., o kojima je u tom cijenjenom listu više puta riječ bila, gradi se već ove godine i velika fabrika za špiritus blizu Kreke, koja će preko sto hiljada forinti stati i o kojoj ću vam skoro opširno pisati, a ove nedjelje počinje takogjer i gradnja fabrike za pivo na općinskom meraju kod Brčanske Malte, koja će do 30.000 for. stati obe od privatnih poduzetnika. Eto dakle čudnog preobražaja našega grada za tako kratko vrijeme, eto mu goleme srede, napretka i blagostanja pod okriljem Nj. Veličanstva i mudrom vrhovnom upravom gosp. ministra Kallay-a.*¹⁸

¹⁷ *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1897, 45. Naredba br. 21.275/i, od 19. februara 1897. godine. U naredbi se navodi slijedeće: „Da bi se općim a naročito industrijalnim podizanjem grada D. Tuzle i industrijskih mjesta Lukavac i Simin Han vazda umnožavajući se poslovi njihovog stanovništva kod oblasti s potrebnom brzinom dovoljno savlagjivati mogli, izlučuje se na temelju dozvole dane od visokog zajedničkog ministarstva otpisom od 2. januara 1897. godine, br. 12.299/B.H. iz 1896. godine, iz teritorije kotara D. Tuzla poblize, kao što slijedi, opisani dio istog, te se pod oznakom „Gradski i industrijski kotar D. Tuzla“ od 1. marta 1897. godine, ustanovljuje kao novi politički upravni kotar.“

¹⁸ *Sarajevski list*, Gradnje, 24.7.1887. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1029677> Pristup: 4.11.2020. godine.

Prilog 2. Panorama Donje Tuzle iz 1892. godine.¹⁹

Koliki je bio značaj gradske uprave i gradonačelnika u smislu privrednog razvoja vidljivo je i iz činjenice da su grad i gradonačelnik stvarali pretpostavke za investitore, na način da su im ustupali gradske parcele za izgradnju industrijskih objekata. Takav je slučaj bio na primjer sa izgradnjom pivare u srcu Tuzle, a što je omogućeno od strane gradske uprave i gradonačelnika.

U kolumni *Sarajevskog lista* između ostalog navodi se i slijedeće: *Dne 25. pr. mj. (25.7.1887. op. a) započelo se faktično raditi oko gradnje nove pivare tik grada D. Tuzle kraj brčanske ceste. Posao brzo napreduje i nada je, da ćemo Tuzlaci za kratko vrijeme jeftinije pivo piti, nego li do sada. Za ovu pivaru kupio je vlasnik buduće tvornice g. S. Kohn iz Praga od grada vrlo udesno gradilište, upravo ispod strmog brda Trnovca. G. Kohn namjerava po svome zemljištu zasaditi vrlo krasnu šumicu i perivoj za zabavu i odmor svojih gostiju. Tuzlanska publika željno očekiva, da bude pothvat g. Kohna što prije ostvaren. Ova pivara ne će biti bez dobrih pošljedica po seljaštvo ovdašnje okolice, jer g. Kohn namjerava svoj ječam davati seljacima da budu uz njegove napredne napute proizvagjali ječam, što će ga pivara trošiti za kuvanje piva.*²⁰

Izgradnja komunalne infrastrukture

Urbanizacija i privredni razvoj, uticali su značajno na porast broja stanovništva Tuzle. U tom smislu se pred gradskom upravom prioriternim nametnulo pitanje izgradnje vodovoda, ali i kanala za odvođenje nečiste vode. Gradonačelnik Ibrahim-beg Džindo je za prvog mandata prepoznao prioritet

¹⁹ Arhiv Tuzlanskog kantona (dalje: ATK), *Zbirka fotografija* (dalje: ZF), br. 373, K- br. 3.

²⁰ *Sarajevski list*, Industrija i poljoprivreda, 5.8.1887. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1022751> Pristup: 3.11.2020. godine.

izgradnje komunalne infrastrukture, te je zajedno sa gradskim vijećem krenuo u realizaciju istog.

Riješenost, odlučnost, ali i spremnost izdvajanja finansijskih sredstava za realizaciju ovog bitnog projekta, potvrđuje nam kolumna *Sarajevskog lista*, u kojoj se između ostalog konstatuje slijedeće: *Osim toga gradi se od strane općine veliki vodovod, kojim će naš grad kroz tri lijepa i tako redi monumentalne česme potrebnu vodu za piće imati, a grade se takogjer na više mjesta i kanali, čime de se zdravstvene naše okolnosti veoma poboljšati, jer i pored romantičnog položaja našega grada ipak su mu zdravstvene okolnosti traljave zbog oskude u dobroj i dovoljnoj vodi i nedostatka kanala. Ove dvije posljedne gradnje stade općinu oko 15000 for. Elem kud god se čovjek krene svukud se gradi ili ruši, ulice se regulišu, kao poslije kakve prirodne katastrofe ili požara, aleje se sade a usrećeni smo i lijepim gradskim perivojem sa krasno sazidanom verandom i paviljonom.*²¹

Kako se vidi iz naprijed navedenog teksta, gradonačelnik Džindo je zajedno sa gradskim vijećnicima značajnu pažnju posvetio izgradnji vodovoda i česme, ali i izgradnji odvodnih kanala, koji su značajno uticali na poboljšanje higijenskih i zdravstvenih uslova građana. Za navedene radove Grad Tuzla je izdvojio 15.000 forinti. Zahvaljujući tome u Tuzli je 1888. godine izgrađena gradska česma u samom centru grada, na glavnom gradskom trgu.

Neumorni gradonačelnik Džindo je već na samom početku drugog mandata, 1893. godine, ulagao značajne napore, da odobrovolji Zemaljsku vladu, za izgradnju željeznog mosta na rijeci Jali, kod tadašnje gradske pijace.²² Tim povodom je sazvana sjednica gradskog vijeća²³, koja je održana šestog juna 1893. godine. Tom prilikom je gradonačelnik Džindo, nakon argumentiranog izlaganja na datu temu, gradskim vijećnicima predložio slijedeće: „...Stoga predlažem da vijeće zaključi da se Visoka Vlada u gore pomenutom smislu zamoli da našem gradu veliki dobročin učini te da gvoždenu ćupriju mjesto kod Kreke kod pazara sagraditi dade blagoizvoli, a da naša općina ćupriju kod Kreke na svoj trošak popraviti dade.“²⁴ Gradsko vijeće je sa velikim zadovoljstvom prihvatilo prijedlog gradonačelnika Džinde, te je zapisnik sa sjednice gradskog vijeća upućen Zemaljskoj vladi u Sarajevu, uz propratni akt predstojnika Okružne oblasti Donja Tuzla, Vukovića. Naime i okružni predstojnik Donje Tuzle,

²¹ *Sarajevski list*, Gradnje, 24.7.1887. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1029677> Pristup: 4.11.2020. godine.

²² Naime, Zemaljska vlada je 15. maja 1893. godine, donijela odluku da kod Rudnika Kreka sruši stari most i o državnom trošku podigne novi, željezni most, koji je trebao da poveže Kreku (upravu Rudnika) sa novom cestom u pravcu Doboju – Donja Tuzla. Narod, a ni gradski vijećnici nisu bili zadovoljni ovom odlukom, te su smatrali da bi bilo bolje da Zemaljska vlada iz svog proračuna podigne željezni most preko rijeke Jale, kod gradske pijace, gdje je saobraćaj frekventniji. Vidi više: M. Kujović, *Zapisnik*, 465.

²³ Na sjednici su osim gradonačelnika Džinde bili prisutni: Živko Crnogorčević, Pavle Stokanović, Abdaga Ponjavić, Muharem aga Kunosić, Mustafa eff. Turčinović, Abdaga Berbić i Boško Štitić. Perovođa je bio gradski bilježnik Mavrakis. *Isto*, 466.

²⁴ *Isto*, 467.

Vuković, je u potpunosti podržavao prijedlog gradonačelnika Džinde i gradskog vijeća Donja Tuzla.²⁵

Nesačuvanost historijskih izvora ne dozvoljava nam da pratimo dalje inicijativu gradonačelnika Džinde, ali se posredno kroz dostupne izvore može zaključiti da navedena inicijativa nije prihvaćena od strane Zemaljske vlade. Naime, budući da je prijedlogom planirana izgradnja mosta u blizini sadašnjeg mosta sa kipovima²⁶, možemo zaključiti da on nije izgrađen, budući da je na tom mjestu decenijama kasnije bio još uvijek drveni most. Gradsko vijeće Tuzle je 1933. godine donijelo odluku o izgradnji betonskog mosta (most sa kipovima), jer je raniji drveni, oronuli, odnijela Jala usljed olujnog vremena.²⁷

Izrastanje Tuzle u kulturni centar

Razvoj industrije uticao je direktno, ali i indirektno na kulturne prilike u Tuzli i njenoj okolini. Naime, sve veći razvoj industrije, zahtijevao je veću potrebu za kvalifikovanom radnom snagom, koja je dolazila iz drugih dijelova Monarhije, a koja je sa sobom donosila svoje običaje, tradiciju, kao i potrebu za djelovanjem na kulturnom polju, kroz organizovanje koncerata i drugih kulturnih sadržaja. Razvoj industrije uzrokovao je i nasušnu potrebu obrazovanja domaćeg stanovništva, na koji način je povećani nivo obrazovanosti i prosvijećenosti stanovništva direktno uticao na nivo kulturnog uzdizanja stanovništva.

U periodu uprave gradonačelnika Ibrahim-beg Džinde, Tuzla izrasta u značajan kulturni centar, u kojem se osnivaju pjevačka društva, udruženja građana iz oblasti kulture, prosvjećivanja, sporta i slično.

Značajnije uzdizanje na kulturnom planu, u segmentu njegovanja konfesionalnih običaja, rezultiralo je formiranjem pjevačkih društava. Tako je u Donjoj Tuzli osnovano, prvo u Bosni i Hercegovini, pjevačko društvo pod nazivom "Donjotuzlansko srpsko pravoslavno crkveno pjevačko društvo", 1887. godine. Nakon sarajevske, druga muslimanska čitaonica u Bosni osnovana je u Tuzli, 1891. godine, a za prvog predsjednika postavljen je dr. Mehmed Šerbić²⁸, koji je ostao na toj dužnosti do kraja Prvog svjetskog rata.

---

²⁵ *Isto*, 465.

²⁶ U prijedlogu gradonačelnika Džinde se govori da bi most spajao Pazar (marveni sajam) sa Appelovim trgom, iz čega se može zaključiti da se radi o lokaciji u blizini današnjeg mosta sa kipovima.

²⁷ Više o izgradnji mosta sa kipovima 1933. godine vidjeti: Hatidža Fetahagić, Gradnja mosta s kipovima na rijeci Jali, *Arhivska praksa* br. 20, Tuzla 2017, 543-553.

²⁸ Mehmed Šerbić je prvi diplomirani ljekar musliman iz Bosne. Rođen je 1847. godine, a umro je 1918. godine u Tuzli. Završio je Medicinski fakultet u Istanbulu, a nostrificirao je diplomu u Beču 1879. godine. Dr. Mehmed Šerbić je postavljen 1874. godine za ljekara Zvorničkog sandžaka u Tuzli i postaje prvi ljekar bolnice u Tuzli. Kao čovjek, dr. Šerbić je bio prožet visokim humanizmom. Držao je predavanja ne samo iz medicine, već i iz drugih oblasti, boreći se protiv praznovjerja i nazadnog shvatanja. Dragiša Trifković, *Tuzlanski vremeplov*, Beograd 1980, 56.

Osim čitaonica koje su imale uglavnom konfesionalni predznak, osnivane su i činovničke čitaonice (Beamten casinos). Prva takva, činovnička čitaonica, na prostoru Okruga Tuzla, osnovana je u Donjoj Tuzli, 1893. godine, kada su 15. septembra navedene godine odobrena Pravila iste.²⁹

Pjevačko društvo "Majeвица" zvanično je započelo sa radom 11. januara 1896. godine, kada su odobrena Pravila, odnosno Pravilnik Narodnog pjevačkog društva "Majeвица" u Donjoj Tuzli.³⁰ Pjevačko društvo "Majeвица" je često organizovalo, u prostorijama "Grand Hotela" u Donjoj Tuzli koncerte, sa plesom i diletantnim predstavama. Isti su često izvođeni uz sudjelovanje vlastitog pjevačkog i tamburaškog zbora, te rudarske muzike, a nakon istog je priređivana igranka.

U skladu sa navedenim promjenama, cjelokupni društveni, a samim tim i kulturni život Donje Tuzle, dobija nove dimenzije. U Donjoj Tuzli se organizuju konjičke trke, vožnja i trke čamcima, zatim takmičenja u gađanju puškama. *Sarajevski list* o tome izvještava slijedeće: *Od gradskog poglavarstva u Donjoj Tuzli dobili smo ovaj izvještaj: Dana 16. i 17. juna o. g. (1888. godine, op.a) biće grad D. Tuzla presretan ugostiti Njezinu Carsku Visost prejasnu Carevičku Stefaniju. Uz ostale svečanosti, koje su za rečene dane odregjene, priregjuje grad D. Tuzla tri trke i to: 1. Velika bosanska konjska trka sa djecom. Za ovu trku odregjene su 3 nagrade i to: a) 30 # (trideset), b) 12 # (dvanaest), a c) 8 # (osam dukata u zlatu). 2. Mala bosanska konjska trka bez djece sa 5 nagrada i to: a) 3 aršina čoje, b) košulja, c) gaće, d) marame i e) svitnjak. 3. Pješačka trka sa 3 nagrade i to: a) 2 aršina čoje, b) košulje i c) peškir. Pri velikoj i maloj konjskoj trci mogu samo konji bosanske pasmine poteći se, a pravo na nagrade pri velikoj trci imaju samo onda ako pod djecom bar do polovine puta dogju. Vlasnici pak dotičnih konja dužni su najdalje do subote 4. juna o. g. u 9 sah. prije podne kod potpisanog poglavarstva prijaviti se, jer koji se do rečenog dana i sah. ne prijavi, biće sa kasnijom prijavom odbijen i ne će mu se nikako dopustiti da i njegov konj u trci bude. Vlasnici konja za veliku trku moraju do rečenog dana kod ovog poglavarstva i po jedan dukat u zlatu kao opkladu položiti. Sve ove trke držaće se u Nedjelju 5. juna o. g. u 10 sah. prije podne na staroj brčanskoj cesti; dotični se prijavitelji na to veoma upozoruju da se već u 9 sah. u jutru toga dana konji*

²⁹ Pravila Činovničke čitaonice u Donjoj Tuzli, nalaze se u Zavičajnoj zbirci JU NUB "Derviš Sušić" u Tuzli, (dalje: Zbirka, JU NUB "DŠ" T). Značajno je napomenuti da su pomenuta Pravila napisana dvojezično, na bosanskom i njemačkom jeziku. U skladu sa članom 2. Pravila, svrha društva jeste *unapređivanje opšteg uma, korisnog znanja i društvenosti*.

³⁰ Pravilnik Narodnog pjevačkog društva "Majeвица". Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABiH), Zajedničko ministarstvo finansija (dalje: ZMF), br. dok. 4112/I.A. od 11. januara 1896, K- br. 314, Š. 63-65. Rudo Krajtmajer, dugogodišnji član i sekretar društva (od 1920-1943. godine) navodi 1895. godinu, za godinu osnivanja društva, jer su se članovi društva i ranije sastajali, dakle prije zvaničnog odobravanja Pravila. Mirna Marić, Razvoj i djelatnost pjevačkih društava u Tuzli do 1945, *Zbornik radova XXXIV Kongresa Saveza Udruženja folklorista Jugoslavije*, Tuzla 1987, 342. (dalje: M. Marić, *Razvoj i djelatnost pjevačkih društava*),. Član društva od 1900. godine bio je i nadbiskup Štadler. Ambrozije Benković, *Tuzlansko područje negda i sada, s posebnim osvrtom na vjerske prilike*, Županja – Đakovo, 1971, 263-264. (dalje: A. Benković, *Tuzlansko područje*).

na onom mjestu moraju naći, sa kojega će se poteći. Osim toga vlasnicima konja za veliku trku javlja se još i to, da djeca, koja će konje jahati, moraju biti čisto obučena, jer im se sa prljavim i poderanim haljinama ne će dopustiti jahati Takogjer i pješaci moraju biti čisto obučeni, a i oni se moraju na jedan dan prije prijaviti ovom gradskom poglavarstvu.³¹

U vrijeme gradonačelnika Džinde osnivaju se i prve štamparije u Tuzli i njenoj okolini. Prema navodima Đ. Pejanovića, prvobitno je u Bijeljini 1895. godine počela sa radom Štamparija Nikolausa Pissenberga, ali je ubrzo prenesena u Donju Tuzlu, 1897. godine.³²

Iste godine u Tuzli se pojavljuje još jedan štampar, Jozef Schnürmacher (Šnirmaher, op. a), koji je osim dobijene dozvole za otvaranje knjižare, dobio dozvolu za maloprodaju publikacija koje su izlazile u izdanju državne uprave.³³ Saradnja koja je ostvarena između ove dvije tuzlanske štamparije prerasta u zajedničku štamparsko – izdavačku kuću, pod nazivom Štamparija Nikolausa Pissenbergera i Jozefa Schnürmachera komanditnog društva.³⁴ Pozorišne predstave također su u to vrijeme sadržajno obogaćivale i krasile kulturnu scenu Tuzle.³⁵

Izgradnja sakralnih objekata

U mandatu Ibrahim-beg Džinde grade se i značajni sakralni objekti. Pored već, ranije izgrađene pravoslavne crkve, gradonačelnik Džindo je zajedno sa muftijom Muhamed ef. Čokićem bio na čelu odbora koji se pobrinuo za ponovnu izgradnju Behram-begove (Šarene) džamije 1888. godine³⁶.

³¹ *Sarajevski list*, konjska i pješačka trka, 10.6.1888. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1024655> Pristup: 7.11.2020. godine.

³² Đorđe Pejanović, *Štamparije u Bosni i Hercegovini 1529-1951*, Sarajevo 1952, 38. (dalje: Đ. Pejanović, *Štamparije*).

³³ Dopis Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, br. 64452 od 14. septembra 1896. godine, upućen Zajedničkom ministarstvu finansija, koji se odnosi na zahtjev Jozefa Šnirmahera iz Donje Tuzle, za odobravanje koncesije za otvaranje knjižnice i za nošenje izdatih publikacija u izdavačkoj kući Zemaljske vlade. *Kultura i umjetnost u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*, Redaktor, Risto Besarović, Građa za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih pitanja iz prošlosti Bosne i Hercegovine (XIX i XX vijek), Sarajevo 1968, 221-222. (dalje: R. Besarović, *Kultura i umjetnost – građa*).

³⁴ Sabina Babajić, Razvoj štamparsko–izdavačke djelatnosti u Tuzli, *Bosniaca, Časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1996, 13. (dalje: S. Babajić, *Razvoj štamparsko–izdavačke djelatnosti u Tuzli*).

³⁵ O kulturnim prilikama u Tuzli i njenoj okolini, vidjeti više u: Omer Zulić, *Kulturne prilike u Tuzli i njenoj okolini na razmeđu XIX i XX stoljeća*. Magistarski rad, mentor: prof. dr. Izet Šabotić. <https://plus.cobiss.net/cobiss/bh/bs/bib/1024375294>

³⁶ Graditeljska cjelina - Šarena (Časna, Atik, Gradska, Behram-begova) džamija sa haremom, ulazni portal i mjesto Behram-begove medrese u Tuzli, općina Tuzla, 2010. godine proglašena je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Vidjeti više na:

http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3295

Pristup: 13.12.2023. godine.

U tekstu koji je prenio Sarajevski list, navodi se slijedeće: *Iz D. Tuzle pišu nam 4. o. m. (juna, op. a) o početku klanjanja u nanovo sazidanoj Behrambegovoj džamiji ovo: „Naš grad, koji se ima dvije godine neprestano dan za danom gragjenjem krasnih i veličanstvenih privatnih i javnih zdanja ukrasuje, usrećio se ove godine, hvala inicijativi, revnosnom nastojanju i toplom zauzimanju našeg valjanog mutesarifa, velemožnog g. vladinog savjetnika viteza Vukovića, kome naši muhamedovski sugragjani ne mogu dovoljno za to zahvaliti i prema kome u opšte sve ovdašnje stanovništvo za mloga njegova blagodjetna djela a osobito za uregjenje i uljepšanje ovoga grada vrle osjećaje najiskrenije ljubavi i najdublje odanosti i naklonosti i najtoplije blagodarnosti odavno odgajiva, koje je osjećaje ponova na najsajjniji način i objelodanilo; usrećio se, velim, u toku ove godine divnim i zaista čarobnim nakitom, novosagragjenom „Behrambegovom džamijom“, koja je srdačnim prilozima ovdašnjeg muhamedovskog stanovništva i velikodušnom potporom visoke Zemaljske vlade sa svim iz temelja na novo podignuta. S toga što nijesam sposoban u vještačkom znanju veoma mi je žao što ne mogu ljepotu ove zgrade stvarno i obširno ovdje opisati, nu toliko navesti mogu, da je po planu i štihu džamije u Kajiru postojeće zidana, po kojoj su formi i Mavri u Španjolskoj u svoje vrijeme na više mjesta džamije podizali; da je njezin izgled magičan, i da po ovoj domovini ovakove lijepe džamije nigdje nema, i ako postoje na više mjesta od nje skupocjenije i bogatije. Njezin ukusan i veoma estetičan plan izradio je naš vrijedni okružni mjernik g. Mihanović , koji ga je i izveo takom vještinom i uspjehom kakav se samo poželjeti može, te je za to zaslužio svaku pohvalu; a ovaku pohvalu izrekli su mu najmjerodavniji muževi, članovi društva mjernika i neimara iz Beča, koji su ovijeh dana njihovom cijenjenom posjetom naš grad usrećili: Ovi vještaci nijesu se dosta mogli načuditi ljepoti ove džamije a veoma ih je iznenadilo kad su doznali koliko će ista stati, jer po njezinom izgledu i krasoti čini se odista svakome da je njezina gradnja dvostruko stala, nego što je u samoj stvari potrošeno na nju. Prvi put će se klanjati u ovoj džamiji u petak 15. o. m. (juna, op.a.) te je već odbor, koji se sa gradnjom iste veoma pohvalno pobrinuo sa našim gradonačelnikom Ibrahimbegom Džindom i mustijom Muhamed ef. Čokićem na čelu poslao naviše mjesta po svoj Bosni najsrdačnije pozive na tu, za muhamedovski narod uzvišenu vjersku svečanost, pa sudeći po pripremama, koje se za to čine, u naprijed se misliti može da će svečanost ispasti najsajjnije.*³⁷

O Šarenoj džamiji u Tuzli, zanimljive podatke, donosi i Dragiša Trifković, koji, između ostalog navodi kako je džamija imala sagrađenu kupolu, koja je poslije tri godine napukla, te je zamijenjena krovom na četiri vode“.³⁸ U Salnami iz 1888. godine (1306. hidžretske godine) navodi se slijedeće: „Dvjesto

³⁷ Sarajevski list, 10.6.1888. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1024633> Pristup: 6.11.2020. godine.

³⁸ Dragiša Trifković, *Tuzlanski vremeplov V*, Tuzla 1997, 51.

godina bila na istom mjestu drvena džamija bez munare, a na njenim temeljima podignuta sada ova lijepa džamija sa munarom.“³⁹

Prilog 3. Razglednica Tuzle, iz austrougarskog perioda, sa motivom Šarene džamije.⁴⁰

U Tuzli je 1893. godine u vrijeme drugog mandata Ibrahim-beg Džinde sagrađena i Rimokatolička crkva.

Informacije o tome donosi nam Sarajevski list, u kojem stoji slijedeće: *Osveštanje crkvenog zemljišta. Iz D. Tuzle pišu nam, da je ondje 12. o. presv. nadbiskup dr. Stadler osveštao zemljište, na kojem će otpočeti gradnja nove rimokatoličke crkve. Tom činu prisustvovali su okružni upravitelj, vladin savjetnik g. A. vit. Vuković, brigadir general Sommer, načelnik Ibrahim beg Džindo, činovnici, oficiri i ogroman broj tamošnje publike. Poslije crkvenog obreda oslovio je nadbiskup prisutnu publiku, za tijem okružnika vit. Vukovića hvaleći blagotvorna djela zemaljske vlade i velikodušnost njezinu i prilikom gradnje ove crkve; za tijem je istakao uspješno djelovanje vit. Vukovića i preporučio njegovoj brizi izvršenje ove gradnje. Vladin savjetnik vit. Vuković zahvalio je nadbiskupu na svečanom činu, te oduševljeno kliknuo u zdravlje Nj. Veličanstva, na što se publika odazvala burnijem poklikom, a rudarska kapela uz gruvanje prangija odsvirala carevku. Iza toga je nadbiskup tri puta zakopao ašovom u zemlju, a za njim isto tako vit. Vuković i general Sommer i svečani čin*

³⁹ http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3295 Pristup: 13.12.2023. godine.

⁴⁰ Zbirka fotografija Arhiva Tuzlanskog kantona, br. 376b.

se na tome završio. Rimokatolička crkva sagradiće se na novom velikom Appelovom trgu, najljepšem dijelu napredne Tuzle.⁴¹

Izgradnja sakralnih objekata u Tuzli, u periodu gradonačelnika Ibrahim-beg Džinde, svakako je obogatila urbanu i arhitektonsku sliku grada. Kako to primjećuje autor naprijed navedene kolumne, crkva je izgrađena „u najljepšem dijelu Tuzle“, a u njenoj neposrednoj blizini je bila i Behram-begova džamija. Behram-begova džamija je za ono vrijeme predstavljala pravi biser sakralne arhitekture Tuzle, koja je svojom ljepotom i izgledom plijenila pažnju svih građana, ali i prolaznika i rijetkih putopisaca, koji su bili očarani njenom ljepotom navodeći da po ovoj domovini ovakove lijepe džamije nigdje nema.⁴²

Pohvale i odlikovanja gradonačelniku Džindi

Požrtvovan i aktivan rad gradonačelnika Džinde prepoznat je od strane kotarskih i carskih velikodostojnika, ali i od samih građana Tuzle. Za doprinos gradonačelnik Džindo je odlikovan ordenom Franje Josipa. Značajno je napomenuti da je Džindo odlikovan zajedno sa gradonačelnikom Sarajeva, Mustafa-begom Fadilpašićem, gradonačelnikom Banja Luke, Bali-begom Beglerovićem, kao i tadašnjim vjerskim uglednicima.

U kolumni koju donosi *Sarajevski list*, a povodom navedenih odlikovanja, stoji sljedeće: *Njegovo car. i kralj. Apostolsko Veličanstvo je Previšnjim riješenjem od 9. augusta 1888. u znak priznanja osobito lojalnog držanja blagoizvoljelo premilostivo podariti sljedeća Previšnja odlikovanja: orden željezne krune II. stepena gradonačelniku u Sarajevu Mustafi begu Fadil Pašiću i isti orden III. stepena franjevačkom redovničkom svešteniku i župniku u Vitezu fra Anti Čuriću, velikom posjedniku i predsjedniku ist. pravosl. crkvene i školske opštine u Sarajevu Petru T. Petroviću i gradonačelniku u Banjaluci Baliti begu Begleroviću, svjema uz oprost pristojbe; daljekomturni krst ordena Franje Josipa sa zvijezdom katoličkom biskupu u Banjaluci fra Marianu Markoviću i viteški krst istog ordena: šerijatskom nadsudiji Nureddinu eff. Hafizoviću, gradonačelniku u D. Tuzli Ibrahimu begu Džindu, predsjedniku ist pravosl. crkvenog i školskog odbora u D. Tuzli Risti Jovanoviću, gradonačelniku u Bos. Gradišci Mujagi Smajlagiću, posjedniku i gradskom vijećniku u Sarajevu Hašim agi Glogju, posjedniku Gligoriju M. Jeftanoviću i najzad gradskom vijećniku u Sarajevu Vasi S. Kraljeviću.*⁴³

U kolikoj mjeri je gradonačelnik Džindo uživao povjerenje i pohvale najviših austrougarskih zvaničnika, govori i podatak da je Džindo počastvovan

⁴¹ *Sarajevski list*, Mali vjesnik, 21.7.1893. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/940446> Pristup: 15.11.2020. godine.

⁴² *Sarajevski list*, 10.6.1888. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1024633> Pristup: 10.11.2020. godine.

⁴³ *Sarajevski list*, Zvanično, 24.8.1888. godine. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/1026409> Pristup: 11.11.2020. godine.

time da je bio u zvaničnoj delegaciji koja je u ime Bosne i Hercegovine posjetila i prisustvovala otvaranju Milenijske izložbe u Budimpešti 1896. godine, na kojem je Bosna i Hercegovina imala poseban izložbeni paviljon.⁴⁴ Gradonačelnik Džindo je učestvovao u delegaciji sa najvišim državnim i vjerskim dužnosnicima iz Bosne i Hercegovine. *Jučer je oputovao poglavar zemlje preuzv. g. baron Appel sa svojom suprugom na otvaranje milenijske izložbe u Budimpeštu. S istim vozom oputovali su i mještanski članovi deputacije iz Bosne i Hercegovine, koja će se u Budimpešti pokloniti ljubljenom vladaru, Njeg. Veličanstvu Caru i kralju Franji Josipu. U deputaciji biće ovi domaći dostojanstvenici i gragjani: mitropolit Serdim Perović i Nikola Mandić. reis-ul-ulema H. Mehmed Teofik ef. Azabagić; muftije H. Muhamed Kadim ef. Korkut iz Travnik, H. Muhamed ef. Čokić iz D. Tuzle; Ali ef. Džabić iz Mostara; španjolski nadržabin Avram Abinon; dalje gradski načelnik u Sarajevu Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak i podnačelnik Petro T. Petrović; mostarski gradski načelnik Ibrahim beg Kapetanović sa podnačelnicima Ivanom Bašadurom i Gjorgjom Glavanom, savjetnik vrhovnog šerijatskog suda H. Nezir ef. Škaljić, predsjednik zemaljske vakufske komisije Ibrahim beg Bašagić, vlasnik "Bošnjaka" advokat Jusuf beg Filipović, urednik „Vatana“ Mehmed Hulussi, gradski zastupnici Gligorije M. Jeftanović, Vaso S. Kraljević, Risto Gj. Besarović i Anton Peršić iz Sarajeva; veliki posjednici Derviš beg Čengiđ iz Zagorja, Ragib beg Džinić iz Banjaluke, Mehmed beg Alajbegović iz Bihaća, Ibrahim beg Džindo iz D. Tuzle, Ali beg Firdus iz Livna, Daud beg Bašagić iz Nevesinja, vojvoda Mašo Vrbica i proto Vid Kovačević iz Banjaluke. Sa deputacijom su pošli u Budimpeštu i okružni predstojnici iz Bosne i Hercegovine gg. dr. F. baron Mollináry, Jakov Vojvodić, Pius baron Lazarini, Fridrik Foglár, M. vitez Rukavina i okružni upravitelj vladin savjetnik dr. Lothar vit. Berks iz Bihaća, a deputaciju će najstariji okružni predstojnik dr. baron Mollináry privesti Njeg. Veličanstvu na poklonstvo.*⁴⁵

Uspješno vođenje Tuzle, od strane Ibrahim-beg Džinde, bilo je prepoznato i od strane samih građana. U čast njegovog višegodišnjeg upravljanja gradom, u Tuzli je priređena i proslava. Tako, *Sarajevski list*, donosi informaciju o proslavi koja je održana u Tuzli, 1897. godine, u čast gradonačelnika Džinde. *Iz Tuzle nam pišu, da se tamo svečano proslavlja deset-godišnjica načelnikovanja Ibrahim beg Džinde. Predstavnici vojenih i gragjanskih vlasti, korporacije i mnogi gragjani svijju vjeroispovjesti čestitahu svečaru u njegovom gostoljubivom domu.*⁴⁶

⁴⁴ O Milenijskoj izložbi, te sadržajima bosanskohercegovačkog paviljona pogledati više u katalogu: *Bosna i Hercegovina na Milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896. godine*, izdanje izložbenog ureda Bosanskohercegovačke Zemaljske vlade. Dostupno na: <https://digital.bgs.ba/bosna-i-hercegovina-na-milenijskoj-izlozbi-u-budimpešti-godine-1896/> Pristup: 29.1.2021. godine.

⁴⁵ *Sarajevski list*, Mali vjesnik, 1.5.1896. godine. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/950163> Pristup: 6.12.2020. godine.

⁴⁶ *Sarajevski list*, Zvanično, 5.2.1897. godine. Dostupno i na: <http://www.infobiro.ba/article/964191> Pristup: 6.12.2020. godine.

Iznenadna smrt gradonačelnika Džinde

Ubrzo nakon navedene proslave koja je organizovana petog februara 1897. godine, gradonačelnik Ibrahim-beg Džindo je umro, početkom aprila 1897. godine. Vijest o smrti gradonačelnika Džinde je sadržana u telegramu, koji je predstojnik Okružne oblasti Donja Tuzla, Foglar⁴⁷ uputio u Beč, drugog aprila 1897. godine. U telegramu je navedeno slijedeće: „Gradonačelnik Donje Tuzle Ibrahimbeg Džindo upravo je umro“.⁴⁸ U vrijeme smrti, gradonačelnik Ibrahim-beg Džindo imao je 72 godine.⁴⁹

Prilog 4. Telegram koji je predstojnik Okružne oblasti Donja Tuzla, Foglar, uputio u Beč, sa viješću o smrti gradonačelnika Ibrahim-beg Džinde.⁵⁰

⁴⁷ Foglar je bio treći po redu predstojnik Okružne oblasti Donja Tuzla. Imenovan je na dužnost 1894. godine, a tu funkciju je preuzeo od ranijeg predstojnika Johana von Vukovića. Na toj funkciji bio je do 1912. godine. To je period u kojem je Bosna i Hercegovina imala najintenzivniji napredak kako u privrednom, graditeljskom, tako i kulturno-prosvjetnom razvoju, što se odnosi i na Okružnu oblast Donja Tuzla. Vidi više: Mina Kujović, Okružna oblast Donja Tuzla pod upravom Fridriha von Foglara od 1894. do 1912. godine, *Gračanički glasnik, časopis za kulturnu historiju*, godina XII, broj 25, Gračanica 2008, 91-100. (dalje: M. Kujović, *Fridrih von Foglar*).

⁴⁸ ABiH, ZMF BiH, kutija 26, godina 1897.

⁴⁹ Rođen je 1825. godine. Podatak o godini rođenja preuzet od mr. sci. Kemala Nurkića, iz referata koji je izložio na okruglom stolu, pod nazivom: *Znamenite ličnosti Tuzle: Ibrahim beg Džindo gradonačelnik Tuzle – 135 godišnjica imenovanja*. Okrugli sto je održan 23.12.2020. godine u Omladinskom centru Tušanj – Slatina.

⁵⁰ ABiH, ZMF BiH, kutija br. 26, predmet broj: 3794/1897. od 2. aprila 1894. godine.

Zaključak

Period upravljanja gradom Ibrahim-beg Džinde može se okarakterisati značajnim industrijskim i uopće privrednim razvojem, urbanizacijom, kulturnim napretkom, izgradnjom sakralnih i profanih objekata, te njegovanjem dobrih međuljudskih odnosa i svekolikog napretka Tuzle. Kao prvi čovjek Tuzle, vodio je računa o svim bitnim segmentima za kvalitetniji život i prosperitet, te iste podržavao. Od privrednog razvoja, podsticaja prosvjećivanju stanovništva, njegovom kulturnom uzdizanju, do izgradnje vodovoda i čaršijske česme, inicijativa i aktivnog učešća i podrške u izgradnji vjerskih objekata. Njegovo umijeće upravljanja gradom, te uspostavljanju dobrih međuljudskih odnosa, koji su rezultirali napretkom na svim poljima društvenog života grada, najbolje ilustruje činjenica zajedništva u gradskom vijeću, gdje su inicijative i prijedlozi gradonačelnika Džinde usvajani jednoglasno, uz apsolutnu podršku svih vijećnika.

O njegovim ljudskim kvalitetima, a onda i profesionalnim sposobnostima najbolje svjedoče i potvrđuju priznanja, koja su mu dodijeljena od strane austrougarskih velikodostojnika, ali i od samih građana Tuzle. Na osnovu naprijed iznesenog može se konstatovati da je gradonačelnik Džindo, u svom postupanju, djelovanju i promišljanju bio znatno ispred svoga vremena. Njegova razmišljanja su bila svezremina, u smislu racionalnog promišljanja i prihvatanja realnosti, te neophodnosti uklapanja u savremene tokove, koje je diktirala, nova, austrougarska vlast. Zahvaljujući takvim prvacima, Bošnjaci Muslimani su mogli naći svoje mjesto u okvirima nove austrougarske uprave, te od toga društva dobiti određene benefite bitne ne samo za opstanak, nego i napredovanje u svakom smislu, uz pravo zadržavanja i njegovanja svih posebnosti bošnjačke, vjerske, tradicijske, običajne, jezičke i svake druge posebnosti.

Na taj način, Tuzla se postepeno mijenjala od tradicionalno agrarno-zanatsko-trgovačkog, u industrijski grad, a kasnije i kulturni centar, sa svim etničkim, vjerskim, socijalnim i kulturnim posebnostima. U gradu postepeno preovlađuje svijest vezana za moderne (u to vrijeme) tokove i načine života, te moderna zanimanja, kao što su intelektualci, činovnici, poslovni ljudi i radnici, koji postaju nosioci nove urbanizacije gradova i evropskog načina života i promišljanja. Orijentalni karakter grada nije se izgubio, ali je dobio neke nove, evropske karakteristike, kao što su nazivi ulica, vodovod, kanalizacija, električno osvjetljenje, arhitektura, itd.

O napretku Tuzle, u periodu gradonačelnika Ibrahim-beg Džinde, najbolje svjedoči zapažanje Henrika Rennera, koji je u svom putopisu, naveo slijedeće: *Prvi put sam Tuzlu posjetio 1878. godine. Tada je to bio turski grad, znamenit radi soli,... Drugi put sam vidio Tuzlu godine 1886., kada je se otvarala željeznica iz Doboja u Simin Han, postojala je polu modernim gradom.... Za mog*

posljednjeg boravka 1896. našao sam industrijsko i rudarsko središte, koje te zadivljuje...⁵¹.

Summary

The period of governance of Ibrahim-bey Džindo can be characterized by significant industrial and generally economic development, urbanization, cultural progress, the construction of sacred and profane buildings, and the nurturing of good interpersonal relations and all-round progress of Tuzla. As the first man of Tuzla, he took care of all important segments for a better quality of life and prosperity, and supported them. From economic development, encouragement to the enlightenment of the population, its cultural upliftment, to the construction of water supply and bazaar fountain, initiatives and active participation and support in the construction of religious buildings. His skill in managing the city and establishing good interpersonal relations, which resulted in progress in all areas of the city's social life, is best illustrated by the fact of unity in the city council, where the initiatives and proposals of the mayor of Džindo were adopted unanimously, with the absolute support of all councilors.

His human qualities, and then also his professional abilities, are best testified and confirmed by the recognitions awarded to him by the Austro-Hungarian dignitaries, as well as by the citizens of Tuzla themselves. Based on the above, it can be concluded that Mayor Džindo was significantly ahead of his time in his actions, actions and thinking. His thoughts were timeless, in the sense of rational reflection and acceptance of reality, and the necessity of fitting into contemporary trends dictated by the new Austro-Hungarian government. Thanks to such champions, Bosniak Muslims were able to find their place within the framework of the new Austro-Hungarian administration, and from that society to receive certain benefits essential not only for survival, but also advancement in every sense, with the right to retain and nurture all the peculiarities of Bosniak religious, traditional, customary, linguistic and any other law and particularity.

In this way, Tuzla gradually changed from a traditionally agrarian-craftsman-trade town to an industrial city, and later a cultural center, with all its ethnic, religious, social and cultural peculiarities. In the city, awareness related to modern (at that time) currents and ways of life, and modern professions, such as intellectuals, officials, businessmen and workers, who become the bearers of the new urbanization of cities and the European way of life and thinking, gradually prevails in the city. The oriental character of the city was not lost, but it gained some new, European features, such as house numbers, street names, water supply, sewage, electric lighting, architecture, etc.

The progress of Tuzla during the period of the mayor Ibrahim-bey Džindo is best evidenced by the observation of Henrik Renner, who stated the

⁵¹ Henrik Renner, *Herceg Bosnom uzduž i poprijeko*, Mitrovica 1900, 530.

following in his travelogue: *I visited Tuzla for the first time in 1878. At that time it was a Turkish city, famous for its salt... The second time I saw Tuzla was in 1886, when the railway from Dobož to Simin Han was opened, it existed as a semi-modern city... During my last stay in 1896, I found the industrial and mining center itself, which amazes you...*

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Neobjavljeni izvori/Unpublished sources:

1. Arhiv Bosne i Hercegovine: *Zajedničko ministarstvo finansija*.
2. Arhiv Tuzlanskog kantona: *Zbirka fotografija*.
3. Zavičajna zbirka JU NUB "Derviš Sušić" u Tuzli: *Pravila Činovničke čitaonice u Donjoj Tuzli*.

Objavljeni izvori/Published sources:

1. *Kultura i umjetnost u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*, Redaktor, Risto Besarović, Građa za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih pitanja iz prošlosti Bosne i Hercegovine (XIX i XX vijek), Sarajevo 1968.
2. *Memoari Živka Crnogorčevića*, priredio za štampu Milenko S. Filipović, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Građa, knjiga XIV, odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knjiga X, Sarajevo 1966.
3. Renner Henrik, *Herceg Bosnom uzduž i poprijeko*, Mitrovica 1900.
4. Rovinski Pavle, *Zapažanja za vreme putovanja po Bosni 1879. godine*, Časopis ministarstva narodne prosvete, mart 1880, peta decenija, deo CCVIII, Štamparija V. S. Balaševa, Sankt Peterburg 1880.

Službeni listovi/Official papers:

1. *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1897.

Novine/Newspapers:

1. *Novi Behar*, 1927.
2. *Sarajevski list*, 1887.
3. *Sarajevski list*, 1888.
4. *Sarajevski list*, 1893.
5. *Sarajevski list*, 1896.
6. *Sarajevski list*, 1897.

Rukopis/Manuscript:

1. Zulić Omer, *Kulturne prilike u Tuzli i njenoj okolini na razmeđu XIX i XX stoljeća*. Magistarski rad.

Knjige/Books:

1. Benković Ambrozije, *Tuzlansko područje negda i sada, s posebnim osvrtom na vjerske prilike*, Županja – Đakovo 1971.

2. Kamberović Husnija, *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878-1918. godine*, Sarajevo 2003.
3. Kruševac Todor, *Bosanskohercegovački listovi u XIX veku*, Sarajevo 1978.
4. Pejanović Dorđe, *Štamparije u Bosni i Hercegovini 1529-1951*, Sarajevo 1952.
5. Šabotić Izet, *Čifčijski odnosi i promjena vlasništva nad zemljom u Bosni i Hercegovini, (1878-1918)*, Tuzla 2019.
6. Trifković Dragiša, *Tuzlanski vremeplov IV*, Tuzla 1990.
7. Trifković Dragiša, *Tuzlanski vremeplov V*, Tuzla 1997.
8. Trifković Dragiša, *Tuzlanski vremeplov*, Beograd 1980.

Članci/Articles:

1. Babajić Sabina, Razvoj štamparsko – izdavačke djelatnosti u Tuzli, *Bosniaca, Časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1996.
2. Hatidža Fetahagić, Gradnja mosta s kipovima na rijeci Jali, *Arhivska praksa* br. 20, Tuzla 2017
3. Kujović Mina, Okružna oblast Donja Tuzla pod upravom Fridriha von Foglara od 1894. do 1912. godine, *Gračanički glasnik, časopis za kulturnu historiju*, godina XII, Broj 25, Gračanica 2008.
4. Kujović Mina, Zapisnik sjednice gradskog vijeća Donja Tuzla iz 1893. godine, *Arhivska praksa* br. 12, Tuzla 2009.
5. Marić Mirna, Razvoj i djelatnost pjevačkih društava u Tuzli do 1945, *Zbornik radova XXXIV Kongresa Saveza Udruženja folklorista Jugoslavije*, Tuzla 1987.
6. Sarajlić Esad, Gračanlija, Ibrahim ef. Muftić – tuzlanski muftija od 1876-1878. godine, *Gračanički glasnik, časopis za kulturnu historiju*, Godina XII, Broj 25, Gračanica 2008.

Internet:

1. http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3295
2. <http://www.idoconline.info/article/723618>
3. <http://www.infobiro.ba/article/1021787>
4. <http://www.infobiro.ba/article/1022751>
5. <http://www.infobiro.ba/article/1024633>
6. <http://www.infobiro.ba/article/1024633>
7. <http://www.infobiro.ba/article/1024655>
8. <http://www.infobiro.ba/article/1025487>
9. <http://www.infobiro.ba/article/1026409>
10. <http://www.infobiro.ba/article/1029677>
11. <http://www.infobiro.ba/article/1032692>
12. <http://www.infobiro.ba/article/1033954>
13. <http://www.infobiro.ba/article/940446>
14. <http://www.infobiro.ba/article/946196>
15. <http://www.infobiro.ba/article/950163>
16. <http://www.infobiro.ba/article/964191>
17. <https://digital.bgs.ba/bosna-i-hercegovina-na-milenijskoj-izložbi-u-budimpešti-godine-1896/>
18. https://hr.wikipedia.org/wiki/Dodatak:Popis_tuzlanskih_gradona%C4%8Delnika
19. https://hr.wikipedia.org/wiki/Dodatak:Popis_tuzlanskih_gradona%C4%8Delnika#/media/Datoteka:Ibrahim-beg_D%C5%BEindo.jpg
20. <https://medzlistuzla.ba/odrzan-okrugli-sto-ibrahim-beg-dzindo-gradonacelnik-tuzle/>
21. <https://plus.cobiss.net/cobiss/bh/bs/bib/1024375294>